

मराठवाड्यातील शेती समस्यांचा अभ्यास

रवी राम पवार

परिचय:

भारतात, कृषी हे आर्थिक चळवळीचे सर्वात मोठे क्षेत्र आहे. हे केवळ अन्न आणि कच्चा मालच नाही तर लोकसंख्येच्या खूप मोठ्या प्रमाणात रोजगार देखील प्रदान करते. प्रबळ क्षेत्र असल्याने, राष्ट्रीय उत्पादनातील सुधारणा किंवा बदल हे कृषी क्षेत्रातील उत्पादनावर अवलंबून असतात. याशिवाय, लोकसंख्या झपाट्याने वाढत आहे, ज्यामुळे अन्न आणि उपभोग्य वस्तूंच्या मागणीत वाढ होत आहे, ज्यापैकी अनेकांचा शेतीचा आधार आहे. भारतीय शेती अनेक समस्यांना तोंड देत आहे.

मराठवाड्यातील शेतीच्या समस्या:

कृषी क्षेत्रातील सर्वात महत्त्वाच्या आणि सामान्य समस्या खालीलप्रमाणे आहेत.

पाऊस आणि सिंचन:

पाऊस हा अनिश्चित आहे. त्यामुळे भारतीय शेतीला मोठा फटका बसतो. त्यामुळे उन्हाळ्यात बहुतांश मध्यम प्रकल्प, लघु पाटबंधारे योजना, सिंचन विहिरी कोरड्या पडतात. सिंचनाच्या अपुऱ्या सुविधा असल्याने शेतकरी गरजेच्या वेळी पिकांना पाणी देऊ शकत नाहीत.

मातीची धूप:

मातीची धूप ही गुंतागुंतीची समस्या आहे आणि ती मातीच्या वैशिष्ट्यांनुसार वेगवेगळ्या ठिकाणी बदलते. या प्रकारची माती सुपीक नाही. जमिनीची धूप थेट पीक उत्पादकतेवर परिणाम करते. अभ्यास प्रदेशात सुपीक जमीन अनुत्पादक करण्यात आली आहे. मातीची झीज ही भारतातील एक अतिशय गंभीर समस्या बनली आहे.

खंडित आणि लहान जमीन होल्डिंग्स :

विखंडन झाल्यामुळे शेतक-यांच्या होल्डिंग्समध्ये जमिनीचा एकच कॉम्पॅक्ट ब्लॉक नसून गावांतील वेगवेगळ्या भूखंडांवर अनेक छोटे विखुरलेले भूखंड असतात ज्यांचा आकार अनेकदा खूप अनियमित असतो.

असामान्य वीज पुरवठा:

भारताच्या ग्रामीण भागात विजेचा पुरवठा खंडित आणि चढ-उतार ही एक सामान्य गोष्ट आहे. विजेच्या अपुऱ्या पुरवठ्यामुळे भारताच्या ग्रामीण भागात फळबागांची भरभराट होत नाही. सध्या विजेच्या भारनियमनाच्या धोरणावर शेतकरी आणि ग्रामस्थ समाधानी नाहीत.

प्रक्रिया आणि विपणन:

विपणनच्या सुविधेअभावी शेतकऱ्यांना त्यांच्या शेतमालाची विल्हेवाट लावण्यासाठी स्थानिक व्यापारी आणि मध्यस्थांवर अवलंबून राहावे लागते. जे फेकलेल्या किमतीत विकले जाते. दुर्दैवाने, या भागातील शेतकऱ्यांना नियमित विपणन सुविधा मिळत नाही. बहुतांश शेतकरी आपला शेतमाल गावातच विकतात.

कमी उत्पादकता:

शेतकरी ड्राफ्टच्या साहाय्याने लहान आणि विखुरलेल्या ठिकाणी पिकांची लागवड करतात. प्राणी आणि कुटुंबातील सदस्य यांची उपजीविका यावरच अवलंबून आहे. शेती अवजारे हि आधुनिक नसल्यामुळे शेतीची पद्धत हि पारंपारिक आहे, त्याचा विपरीत परिणाम हा त्यांच्या परिणाम दिसून येतो. शेतकरी हा आर्थिक बाजूने कमकुवत असल्यामुळे ते चांगल्या दर्जाची खते, बियाणे खरेदी करू शकत नाहीत. परिणामी उत्पादकता कमी आहे. वीज, सिंचन, पतपुरवठा यासारख्या सुविधांचा अभाव आहे. शेती व्यवसायातील हि देखील एक मोठी समस्या आहे.

अपुरी वाहतूक आणि साठवण सुविधा :

ग्रामीण भागातील बहुतांश रस्ते हे बैलगाडीचे रस्ते असून पावसाळ्यात ते निरुपयोगी ठरतात. अशा परिस्थितीत शेतकऱ्यांना त्यांचा माल कापणीनंतर ताबडतोब प्रचलित बाजारभावावर विकणे भाग पडते, जे कमी असणे बंधनकारक आहे. अशा त्रासदायक विक्रीमुळे शेतकरी त्यांच्या वैध उत्पन्नापासून वंचित राहतात.

एमएसपी बाबत समस्या:

किमतीत मोठी घसरण होत असताना शेतकऱ्यांच्या उत्पादकांचे हित जपले पाहिजे आणि किंमत समर्थन ऑपरेशन्सद्वारे. भारतीय शेतकऱ्याची मुख्य मागणी ही आहे की किमतीच्या निविष्टामधील तफावत लक्षात घेऊन किंमत निश्चिती करावी.

कामगार समस्या:

जी व्यक्ती आपली मुख्य कमाई काही शेतीचे काम करून मिळवते त्याला शेतमजूर म्हणतात. बहुतांश शेतमजूर समाजातील सामाजिक आणि आर्थिकदृष्ट्या मागासलेल्या घटकांमधून येतात.

गरीब शेतकरी आणि बँकिंग सुविधा:

ग्रामीण भागातील शेतकऱ्यांची कर्जबाजारीपणा ही एक ज्वलंत समस्या आहे. गावातील सावकार आणि सावकारांच्या प्रचंड कर्जबाजारी शेतकरी आहेत. राष्ट्रीयकरण व इतर बँका शेतकऱ्यांना कर्ज व पतपुरवठा सुविधा देण्यास तयार नाहीत. त्यामुळे शेतकऱ्यांनी गावातील सावकारांकडून मोठ्या व्याजावर कर्ज घेतले. शेतकऱ्यांना कर्जबाजारीपणाकडे नेत आहे.

संदर्भग्रंथ:

१. दया राम (१९७७): पश्चिम हरियाणातील पर्जन्यमान, पाणी शिल्लक आणि पीक परिपक्वता यांचा संबंध. द डेक्कन जिओग्राफर व्हॉल. XV क्रमांक ०२ जुलै-डिसेंबर १९७२.
२. हुसेन माजिद (१९९६): "पद्धतशीर कृषी भूगोल", रावत पब्लिकेशन, जयपूर.
३. मामोरिया, सी.बी. (१९९९): "भारतातील कृषी समस्या", किताब महल, अलाहाबाद
४. मिश्रा, एस.के. अँड पुरी, व्ही.के. (२००४): "भारतीय अर्थव्यवस्था", हिमालय, पब्लिशिंग हाऊस, मुंबई
५. त्यागी, बी.पी. (२०००): "कृषी अर्थशास्त्र आणि ग्रामीण विकास", जय प्रकाश नाथ आणि कंपनी, मेरठ,